

Анна Франк

Щоденник Анни Франк

Передмова до голландського видання

Можуть запитати, чи потребує передмови ця книга, що є саме тим, на що вказує назва — щоденником «нормальної» дитини, котра за надто незвичних умов прямувала шляхом становлення людини?

У вісімдесятих роках минулого [19-го] століття Париж і весь інший світ, який цікавився французьким культурним життям, збентежив інший «дитячий» щоденник. Він належав російській дівчинці-вундеркінду Марії Башкирцевій, котра зростала у неспокійному великосвітському середовищі мандрівного російського дворянства, яке у ті часи зазвичай населяло великі готелі Баден-Бадена, Рима, Парижа й Рів'єри; квітці орхідеї, випеченій у теплій оранжереї, дитині, яка від народження була оточена розкошами, сніжнобілими хутрами, мереживами, шовками й розбалувана увагою і захопленням тих, хто був поруч, хто переймався, яким же буде велике майбуття дівчинки: співачки, художниці, письменниці чи сліпучої світської пані. Перші

усвідомлені спогади Марії Башкирцевої осяяні рожевим світлом слави, що сходила перед нею, чи варто було б сказати — променями софітів, і вже на дванадцятому році свого життя вона з неймовірною і майже загрозливою старанністю фіксує в щоденнику етапи власного шляху назустріч славі, все, що наступні покоління могли б відшукати примітного в молодих роках уславленої жінки. І коли молода, двадцятичотирьохрічна майбутня художниця стала відчувати подих смерті, що наближалася, вона стала поспішати з виданням свого щоденника.

«До чого брехати чи красуватися? Цілком зрозуміло, звичайно, що я маю бажання (хоча й не сподіваюся) залишитися на землі щонайдовше, чого б це не вартувало. Якщо не помру рано, то мрію залишитися у спогадах людей як славетна художниця. Та якщо мені судилося померти молодою, то я хочу, щоб був виданий мій щоденник, який, можливо, визнають цікавим... Коли мене вже не буде на цьому світі, люди будуть читати про моє життя, яке я сама вважаю досить примітним... Якщо я помру, то раптово, уражена якоюсь хворобою... Ймовірно, я не буду нічого знати про загрозу, що нависла наді мною, і її будуть від мене приховувати. А коли я піду в засвіти, рідні стануть копирсатися в шухлядах мого стола, знайдуть щоденник, прочитають, а тоді знищать, і

скоро від мене зовсім нічого не залишиться, нічого, нічого. Це завжди жахало мене. Жити такими честолюбними намірами, страждати, плакати гіркими сльозами, боротися — й після цього лише одне — забуття... забуття, ніби тебе ніколи й не було на світі! Якщо навіть я не проживу життя, таке довге для того, щоб прославитися, все одно мій щоденник зацікавить... Адже завжди цікаво дізнатися про життя жінки, описане нею самою день за днем, без красування, наче щоденник ні для кого більше на світі не призначений... а я розповідаю все, все».

Щоденник Марії Башкирцевої побачив світ незабаром після її трагічної смерті, і цілком зрозумілий і виправданий той факт, що він здобув шалену популярність. Цей щоденник є цілеспрямованим і самовпевненим проявом індивідуалізму, його можна вважати феноменом, хоча й феноменом, який передає дух свого часу й розкриває честолюбство свого автора, проте, не здатен надовго зосереджувати на собі увагу. Бо чудесам не властива привабливість: вони можуть дивувати, приголомшувати, викликати сенсацію, але їм не вистачає привабливості, яка властива усьому, що зароджується поступово, зростає, розвивається й досягає зрілості.

А тепер про Анну Франк.

Тих, хто очікує від її щоденника на «диво

дивне», я змушена від самого початку розчарувати. Цей щоденник не є творчістю вундеркінда.

«У мене дивне відчуття — я буду писати щоденника! І не лише тому, що я ніколи не займалася «писанням». Мені здається, що потім і мені і взагалі всім не цікаво буде читати одкровення тринадцятирічної школярки...

Я нікому не збираюся показувати цього зошита з товстим корінцем під велемовною назвою «Щоденник», а якщо й покажу, то лише *справжньому* *другові* чи *справжній* подрузі, іншим це нецікаво.»

Нічого незвичного, чи не так? Такі самі, чи майже такі самі слова довіряють щороку своїм щоденникам десятки тринадцяти-чотирнадцятирічних підлітків, які починають усвідомлювати своє «я», своє відособлення серед довкілля.

Та процитований запис датований 20 червня 1942 року. А 6 липня сім'я Анни постала перед суворим вибором, доленосним для стількох єврейських родин: або з'явитися «за викликом» і стати, наподобі безмовних овець, жертвами, або сховатися. Вони віддали перевагу останньому й разом із ще однією родиною сховалися у замаскованому флігелі однієї з будівель на Принсенграхт, де знаходилася фірма пана Франка, яку той перевів до Голландії у 1933 році,

напередодні втечі сім'ї з Німеччини. Отже, перед нами «розлога» історія підпільного існування. Історія того, як на вельми обмеженому просторі, в кількох кімнатках і на горищі мушили вживатися дві родини — восьмеро людей, восьмеро в'язнів, приречених на шепіт і обережність, і позбавлених, якщо не зважати на прості обов'язки в домашньому господарстві, будь-яких занять, окрім... пошуків заняття для себе.

Природно, що за таких незвичних обставин у такій живій, кмітливій, вразливій дитині, як Анна Франк, перехід від дівчини до жінки, від підлітка до дорослої людини відбувався прискореними кроками. Ставлення молодого допитливого індивіда до зовнішнього світу, що за нормальних умов життя характеризується більш-менш різноманітними й мінливими стосунками, тут зведене до простої схеми, яка обумовила розвиток її допитливого розуму переважно вглиб, ніж ушир. У постійних проявах своїх симпатій і антипатій, у суперечках і сутичках, під пильним поглядом семи пар цікавих очей, немов з великого кінокадру, буквально година за годиною зростало вміння дитини розбиратися в людях; зумовлений обставинами самоаналіз, неперервні сутички самого з собою й внутрішніми заборонами неймовірно швидко розвинули самосвідомість дівчинки. На наших очах відбувається перехід від «гри у щоденник» до

глибокого аналізу не лише зовнішніх подій, але також власних мрій та ілюзій, нескладної тактики її ставлення до оточуючих і до примх долі, а також перегляд її колишніх сподівань — *carpe diem*¹ — зречення від своїх надто гарних для мешканки «притулку» дівочих мрій. Анна Франк осягає сувору життєву мудрість — будь задоволений тим, що в тебе є.

Чи то замкнутість помешкання, чи примарне майбутнє зробили цей щоденник блискучим діалогом автора з самим собою, без думки про читача, що підганяє й форсує, і навіть без найменшого натяку на лейтмотив Марії Башкирцевої — прагнення подобатися, хай навіть у вищому й чеснішому його прояві, ніж це зазвичай трапляється в житті. Буде досить хоч трохи проштудіювати сучасних психологів, щоб переконатися, що молоді роки спричиняють величезний вплив на все наше ставлення до життя. Та разом з тим багато хто, навіть найвидатніші письменники постійно намагаються окреслити свій шлях від дитинства до зрілості на підставі ослаблих від часу чи просякнутих роздратуванням спогадів.

Щоденник Анни Франк написаний зовсім ще не справжньою письменницею, — можливо, вона й

¹ *Лови мить (лат .).*

могла б стати нею, та наскільки марно тепер висловлювати такі міркування! — з такою чистотою, з такою точністю й сміливістю перед будь-ким, або будь-чим відображує пробудження людського духу, яке ми нечасто зустрічаємо у спогадах навіть славетних письменників. У поглядах Анни Франк на зовнішній світ і, що найпримітніше, на саму себе, є, незважаючи на прагнення до самовдосконалення, щось від кандідівської прямодушності й аморальної безпристрасності, з якою діти з книжки Х'юза «Дужий вітер на Ямайці» висловлюють свої найромантичніші життєві спостереження.

Та це ще не все, що можна сказати про щоденник Анни Франк. Він є документом війни, документальним свідченням жорстокості, з якою переслідували євреїв, гіркої убогості, на яку вони були приречені у час гонінь, свідченням схильності людей допомогти ближньому, але також і здійснити зраду, свідченням людської здатності пристосовуватися й залишатися непристосованим. Маленькі радощі, великі й дрібні негаразди підпільного існування з безмежною непосредністю, без претензії на літературність, і тому здебільшого щиро змальовані дитиною. І ця дитина мала важливі риси справжнього письменника: Анна вміла зберегти непосредність, вона не могла звикнути з явищами, що її

оточували й через це не втратила здатності сприймати їх такими, якими вони були.

Разом із тим, однак, найважливіший для мене у цьому щоденнику не документальний його бік, що неодноразово був і буде відображений у багатьох інших творах. Анна Франк нагадує мені молоду рослину, перенесену з умов гірського клімату в умови спекотної долини. Вона цвіте тут буйно й розкішно, щоб потім загинути у безчассі, як і Анна Франк, ця маленька відважна квітка, що розцвіла за затемненими вікнами «притулку». Ось що зворушує мене у щоденнику.

Анні Ромейн-Ферсхор.

Щоденник

12 червня 1942 р.

Сподіваюся, що я зможу довірити тобі, як нікому дотепер не довіряла, сподіваюся, що ти станеш для мене величезною підтримкою.

Неділя, 14 червня 1942 р.

У п'ятницю я прокинулася вже о шостій ранку. Цілком зрозуміло — був мій день

народження. Та мені, звісно, не можна було вставати так рано, довелося притримати цікавість до за чверть сьома. Але більше я не втерпіла й пішла до їдальні, там мене зустрів Маврик, наше кошєня, і став лащитися до мене.

О сьомій я побігла до тата з мамою, тоді ми всі пішли до вітальні й там почали розв'язувати й роздивлятися подарунки. Тебе, мій щоденнику, я побачила одразу, це був найкращий подарунок. Ще мені подарували букет троянд, кактус і зрізані півонії. Це були перші квіти, згодом принесли ще багато.

Тато і мама накупили мені купу подарунків, а друзі просто закидали мене дарунками. Я отримала книжку «Камера обскура», настільну гру, багато солодощів, головоломку, брошку, «Голландські казки й легенди» Йозефа Коєна і ще дивну книжку — «Дезі їде в гори», а також гроші. Я за них купила «Міфи Стародавньої Греції й Риму» — чудові!

Тоді по мене прийшла Ліз і ми пішли до школи. Я пригостила вчителів і весь свій клас цукерками, тоді почалися уроки.

Поки що все! Яка я рада, що ти у мене є!

Понеділок, 15 червня 1942 р.

У суботу після обіду святкували мій день народження. Ми показали фільм «Сторож маяка» — з Рін-Тін-Тіном. Кіно моїм подругам дуже сподобалося. Ми страшенно бешкетували й